

Alfabetyzacja w Chińskiej Republice Ludowej

Autor tekstu: **Anna Pietruszewska**

"Likwidacja analfabetyzmu, który obejmuje 80% ludności Chin, jest zasadniczym warunkiem zbudowania Nowych Chin" (Mao Zedong) [1]

1. Uwagi wstępne

Powołana do życia 1.10.1949 roku, Chińska Republika Ludowa (ChRL) to mocarstwo terytorialne [2] i ludnościowe [3], o dynamicznie rozwijającej się gospodarce. Jest to także państwo o najlepiej wykształconym społeczeństwie w gronie państw rozwijających się [4]. Chiny, choć często porównywane z Indiami, mogą pochwalić się lepiej wykształconą ludnością, której jedynie dziesiątą część stanowią analfabeci, podczas gdy w Indiach jest to już 30% [5]. I choć w porównaniu z innymi krajami rozwijającymi się, Chiny z ponad 100 milionami analfabetów, prezentują się dobrze na polu edukacji, to jednak na tle państw rozwiniętych, jest to wynik bardzo słaby.

Rzeczywiście poziom wykształcenia w Chinach jest niski. Chiński system oświaty tworzą cztery podstawowe poziomy: szkolnictwo przedszkolne, podstawowe, średnie, podzielone na szkolnictwo średnie niższego i wyższego stopnia, oraz szkolnictwo wyższe [6]. O ile obowiązkowe nauczanie podstawowe i średnie niższego stopnia, zasadniczo trwające 9 lat, można uznać za powszechne, o tyle na pozostałych szczeblach edukacji poziom jest niewystarczający [7]. Krytycy chińskich reform chętnie powołują się na te fakty, zapominając jednak o kontekście w jakim należałoby je umieścić. A na kontekst ten składają się reformy, które dokonały się i nadal się dokonują w ChRL, w wyniku których edukacja chińska doświadczyła znacznego jakościowego i przede wszystkim ilościowego skoku, głównie w sferze alfabetyzacji i szkolnictwa podstawowego. Waga tych zmian polega na tym, iż w ciągu nieco ponad pół wieku rządowi ChRL udało się niemal całkowicie wyeliminować analfabetyzm w społeczeństwie, które jeszcze w latach 40. XX wieku składało się w około 80% z analfabetów [8].

W mojej pracy skupię się przede wszystkim na przybliżeniu specyfiki chińskiego analfabetyzmu, a także chronologicznym przedstawieniu procesu reform, jakie wprowadził rząd, organizacje społeczne i elity intelektualne w procesie walki z analfabetyzmem. Opiszę przeprowadzane reformy edukacyjne, umieszczając je na szerszym tle sytuacji wewnętrznej Chin, co ułatwi mi odpowiedź na pytanie: dlaczego eliminacja analfabetyzmu w społeczeństwie była i jest jednym z priorytetów władz państwowych, a także jakie są jej konsekwencje.

2. Specyfika chińskiego analfabetyzmu

Aby zrozumieć ogrom wysiłku jaki włożono w walkę z analfabetyzmem w Chinach, należy znać specyfikę języka chińskiego. W przeciwieństwie do fonetycznego alfabetu łacińskiego, pismo chińskie jest ideograficzne i liczy nie kilkadziesiąt liter, a około 56 tysięcy znaków, z czego jednak większość wyszła z użycia. Uznaje się, że wykształcony Chińczyk powinien znać od 6 do 8 tysięcy znaków, niemniej jednak do czytania prasy wystarczy znajomość już około 2-3 tysięcy [9]. Nauka pisma chińskiego jest realizowana w ramach obowiązkowych zajęć szkolnych, dlatego też zakończenie nauki na poziomie szkoły podstawowej prowadzi do analfabetyzmu.

Określenie analfabeta odnosi się do Chińczyka, który nie zna minimum 500 chińskich znaków. Według danych z 1992 roku, analfabetą w środowisku wiejskim przestaje być ten, kto zna 1.500 znaków pisma chińskiego, natomiast od mieszkańców miast oraz pracowników zakładów przemysłowych wymagane jest opanowanie 2.000 znaków, a także nabycie umiejętności czytania prostych artykułów, wykonywania podstawowych obliczeń oraz pisania prostych tekstów o praktycznym zastosowaniu [10].

Warto w tym miejscu wspomnieć, że przedział wiekowy populacji, w którym mierzy się poziom analfabetyzmu, nie jest jasno wytyczony. Czasem określenie analfabeta odnosi się do wszystkich dorosłych, którzy nie potrafią czytać i pisać. Bywa, że w pomiarach nie uwzględnia się osób starszych, wśród których procent analfabetyzmu jest najwyższy. Zdarza się, że z badań wyłącza się wszystkich urodzonych przed powstaniem ChRL, czyli przed 1.10.1949 roku, a czasem stosuje się też inne kryteria [11]. Nieuwzględnianie w badaniach grupy wiekowej, Racjonalista.pl

której analfabetyzm dotyczy w największym stopniu, ma za zadanie „poprawienie” statystyk, a poprzez to oceny polityki edukacyjnej państwa i jej osiągnięć.

3. Działania alfabetyzacyjne w Chinach przed powstaniem ChRL

Choć upiśmiennianie społeczeństwa rozpoczęło się na szeroką skalę dopiero w Chińskiej Republice Ludowej, już wcześniej, bo w początkach XX wieku, miały miejsce pierwsze poważne próby dotarcia z edukacją do niewykształconych mas, co było wyrazem dążenia do przezwyciężenia stanu upadku, w jakim znalazło się społeczeństwo i państwo chińskie pod koniec XIX wieku.

Przez tysiąclecia, do upadku Cesarstwa i powstania Republiki Chińskiej w 1912 roku oświata była przywilejem niewielu, a jej zadaniem było kształcenie przyszłej kadry urzędniczej. Elitaryzm edukacji potwierdzają dane, według których pod koniec panowania dynastii Qing (1644-1911) piśmienność wśród mężczyzn wynosiła 30-45%, a wśród kobiet 2-10%. Liczba dzieci zapisanych do szkół podstawowych w 1907 roku sięgała 1 miliona [12], natomiast liczba uczniów szkół średnich 31 tysięcy, co stanowiło niewielki odsetek 400-milionowej w tym czasie populacji Chin [13].

Już pod koniec panowania dynastii Qing pojawiły się pierwsze głosy akcentujące konieczność reformy edukacji. Miało to związek z kryzysem państwa, spowodowanym w dużej mierze przez zapatrzoną w przeszłość administrację, której nieudolność widać było wyraźnie na tle mocarstw zachodnich oraz Japonii, zyskujących coraz większe wpływy w Państwie Środka. Rozwój miast, głównie portów traktatowych, będących przyczółkami Zachodu w Chinach, w których powstawała nowoczesna chińska gospodarka, przyczynił się do wykształcenia nowej, proreformatorskiej inteligencji, w większości nie zainteresowanej karierą urzędniczą [14]. Nowe siły społeczne przyczyniły się w końcu do obalenia feudalnego porządku i poczyniły pierwsze kroki na drodze do zwalczania analfabetyzmu i upowszechnienia edukacji, jako warunków koniecznych dla stworzenia nowoczesnego społeczeństwa i wydzwignięcia Chin ze stanu upadku. W działaniach oświatowych priorytetowe znaczenie przypisano alfabetyzacji, która w tym czasie spełniała funkcje zastępcze wobec słabo rozwiniętej jeszcze sieci szkół ponadpodstawowych. Było to ważne, gdyż w latach 1915-1930 tylko 21% dzieci w wieku 6-9 lat uczęszczało do szkoły, a w przedziale wiekowym 6-15 lat było to zaledwie 10% [15].

Warto w tym miejscu wspomnieć o zasługach na polu upowszechniania oświaty elementarnej pierwszego prezydenta Republiki Chińskiej, Yuan Shikaia. Pod jego rządami forsownie wcielano w życie program tworzenia sieci całkowicie bezpłatnych czteroletnich szkół podstawowych, w zamyśle powszechnych, do czego jednak było jeszcze daleko [16].

Na lata istnienia Republiki Chińskiej (1912-1949) przypadają też początki nowoczesnej alfabetyzacji dorosłych. W 1922 roku chrześcijański oświatowiec Yan Yangchu (James Yen) podjął próby nauczania dorosłych uproszczoną metodą czytania, zakładającą opanowanie specjalnie wybranych tysiąca znaków tych słów, które były najczęściej używane w mowie [17]. Działalność alfabetyzacyjna Yan'a była częścią finansowanego przez rząd oraz Fundację Rockefellera eksperymentu, skierowanego na poprawę warunków życia na wsi, który został przeprowadzony w Dingxian w północnych Chinach [18].

Jedną z reform o kluczowym znaczeniu dla walki z analfabetyzmem było zastąpienie klasycznego języka *wenyan*, którego opanowanie wymagało wielu lat studiów, zrozumiałym językiem potocznym *baihua*. Wprowadzenie tego języka do szkół podstawowych w 1921 roku i uczynienie go językiem oficjalnym w roku 1930 oznaczało *de facto* przewrót w kulturze, która stała się bardziej przystępna dla zwykłego człowieka [19].

Niestety rezultaty działań związanych z propagowaniem oświaty nie były imponujące, na co wpływ miała przede wszystkim sytuacja wewnętrzna Chin. Po śmierci Yuan Shikaia w 1916 roku Chiny były rozbite, a władza centralna posiadała jedynie nominalne zwierzchnictwo nad prowincjami, w których samowolnie rządzą gubernatorowie, zwani warlordami. Jeśli dodamy do tego rywalizację między dwoma pretendenciami do zjednoczenia kraju, czyli Guomindangiem (GMD – Partia Narodowa), a Komunistyczną Partią Chin (KPCh), oraz wojnę z japońskim najeźdźcą w latach 1937-1945, otrzymamy obraz sytuacji, która nie sprzyjała podejmowaniu jakichkolwiek reform. W efekcie, w ciągu pierwszych 37 lat istnienia Republiki Chińskiej osiągnięcia na polu edukacji nie były imponujące, na co pewien wpływ miała też postawa starych, konserwatywnych elit, które obawiały się, iż wzrost piśmienności spowoduje, że ludność stanie się bardziej natarczywa przy przedstawianiu swoich żądań [20].

4. Kampania alfabetyzacyjna w ChRL

Dopiero po ostatecznym przejęciu władzy w 1949 roku przez komunistów z Mao Zedongiem na czele, uczynienie oświaty powszechną stało się jednym z celów nowego reżimu. Wynikało to z założeń chińskiego komunizmu, głoszącego potrzebę odrodzenia Chin w duchu egalitaryzmu, który miał być alternatywą dla podziału narodu chińskiego na wąską grupę elit oraz upośledzone społecznie i politycznie masy, co było pozostałością po starożytnym konfucjańskim porządku. Kampanię alfabetyzacyjną w ChRL można podzielić na trzy fazy: pierwszy etap przypada na okres pierwszych 17 lat istnienia Chińskiej Republiki Ludowej; drugi etap to dekada Rewolucji Kulturalnej, kiedy to nastąpił regres na polu edukacji w ogóle, natomiast trzeci etap rozpoczął się w 1976 roku, wraz ze śmiercią Mao Zedonga i odejściem od polityki poprzedniego dziesięciolecia [21].

4.1. Etap pierwszy

We wczesnych latach istnienia Chińskiej Republiki Ludowej (ChRL) oficjalna propaganda dokonała podziału społeczeństwa chińskiego na cztery klasy społeczne: klasę robotniczą, chłopstwo, drobną burżuazję oraz burżuazję narodową, z czego za podstawę dyktatury „demokracji ludowej” uznani zostali robotnicy i chłopcy, jako odpowiednik marksistowskiego proletariatu [22]. Nie było w tym nic dziwnego, jeśli wziąć pod uwagę, że nowe elity zostały wyniesione do władzy dzięki mobilizacji tych właśnie grup społecznych, które stanowiły wówczas niebagatela 80-90% całej ludności Chin [23]. Słusznie uznano, że alfabetyzacja jest podstawą i początkiem dalszej edukacji robotników i chłopów, a dodatkową jej zaletą, w mniemaniu nowych władz, było to, że stwarzała możliwość ideologicznej indoktrynacji uczniów. Poza tym opanowanie trudnej sztuki czytania i pisanie w sposób naturalny dawało szansę na kontynuowanie nauki w liceach oraz szkołach wyższych. Według Johna Fairbanka, Mao Zedong miał nadzieję, iż robotnicy i chłopcy entuzjastycznie skorzystają z tej szansy, co w efekcie doprowadziłoby do wykształcenia się nowej inteligencji wiernej linii partii, której część administrowałaby krajem, a reszta, posiadająca wykształcenie techniczne, przyczyniłaby się do rozwoju i zwiększenia efektywności gospodarki [24]. Tak więc podniesienie poziomu wykształcenia mas było koniecznością, jeśli na nich nowa władza chciała oprzeć swoje rządy.

Zaległości do nadrobienia w tej dziedzinie były ogromne. W roku powstania Chińskiej Republiki Ludowej odsetek analfabetów wynosił około 80% całej populacji, wówczas liczącej ponad 541 milionów [25], z czego większość stanowili robotnicy i chłopcy. Na obszarach wiejskich, stanowiących zdecydowaną większość ziem ChRL, tylko 5% mieszkańców umiało czytać i pisać [26]. Chcąc zwalczyć niepiśmienność społeczeństwa chińskiego, należało nie tylko edukować dorosłych obywateli, ale także nie dopuścić do poszerzenia się tej grupy ludzi, poprzez uczynienie szkolnictwa podstawowego powszechnym. A było to wyzwanie tym pilniejsze, iż w pierwszych latach istnienia ChRL tylko około 20% dzieci w wieku szkolnym uczęszczało do szkoły podstawowej [27]. Co do pozostałych 80% dzieci, można było z dużą dozą prawdopodobieństwa przypuszczać, iż o ile nie objęłoby się ich systemem oświaty, większość z nich zasiliłaby w przyszłości liczne szeregi chińskich analfabetów.

Tak więc rządzący stanęli wobec nie lada zadania, którego wykonanie wymagało zapewnienia co najmniej kilkuletniego nauczania dla około 80% społeczeństwa, a także objęcia edukacją elementarną prawie wszystkich dzieci. W rzeczywistości jednak osiągnięcie takich efektów było niemożliwe. Na przeszkodzie stał przede wszystkim ogromny przyrost naturalny. W 1952 roku liczba ludności była szacowana już na prawie 575 milionów [28]. Również wielkość terytorium Chin utrudniała dotarcie z oświatą do każdego odległego zakątka kraju. Kolejnym problemem było zacofanie gospodarcze. Przejmując władzę w 1949 roku, Mao Zedong dziedziczył po poprzednikach państwo wyniszczone czterdziestoletnimi niemal wojnami, w którym szalała inflacja, dopiero co powstający przemysł był zdewastowany, a bandyci terroryzowali wieś [29].

Należy też w tym miejscu wspomnieć o stanie systemu szkolnego z tamtego okresu. Był on znacznie uproszczony i okrojony, co dokonało się w czasie wojny wyzwoleńczej z Japonią (1937-1945) oraz równolegle trwającej wojny domowej między rządzącym Guomindangiem a Komunistyczną Partią Chin. W całym kraju działało wówczas jedynie 205 szkół wyższych, 1.171 średnich szkół zawodowych, 4.045 średnich szkół pierwszego stopnia, 346.800 szkół początkowych i 1.300 przedszkoli, a łączna liczba nauczycieli zatrudnionych w szkolnictwie wynosiła zaledwie 937 tysięcy [30].

Wbrew przeciwnościom bardzo szybko rozpoczęto odbudowę systemu edukacji, w tym wiele uwagi poświęcono kwestii alfabetyzacji oraz potrzebie upowszechnienia szkolnictwa elementarnego. W 1949 roku Centralny Rząd Ludowy zapoczątkował walkę z niepiśmiennością, wzywając do „rozwijania umiejętności czytania i pisania oraz stopniowej redukcji analfabetyzmu” [31]. Rok później zwołano ogólnokrajową konferencję poświęconą edukacji robotników i chłopów. Niepiśmienni obywatele w wieku 15-40 lat mieli nie tylko prawo, ale wręcz obowiązek pobierania lekcji czytania i pisania. Dostęp do nauki miał być założenia równy dla wszystkich, bez względu na płeć, przynależność etniczną czy rasę [32].

Kampanię alfabetyzacji dorosłych postanowiono prowadzić na dwa sposoby. Pierwszy zakładał nauczanie w ramach struktur oświaty, takich jak szkoły dla analfabetów, klasy dla dorosłych prowadzone w regularnych szkołach, a także szkoły zimowe dla chłopów, które prowadziły zajęcia w czasie, gdy mniejsze było natężenie pracy na wsi. Do nauki używano podręczników opracowanych przez rządowe organy edukacyjne. Można stwierdzić, że podręczniki te przesycane były treściami ideologicznymi, co miało na celu przywiązanie uczniów do partii rządzącej. Wykorzystywano także materiały nawiązujące treścią do lokalnych warunków życia oraz potrzeb miejscowej ludności [33]. Z jednej strony ułatwiała to dotarcie do uczniów i zainteresowanie ich nauką, z drugiej, powiązanie tematyki zajęć z życiem oraz produkcją miało za zadanie łączyć alfabetyzacji ze zwiększeniem wydajności pracy społeczeństwa oraz podnoszeniem jego ogólnej kultury.

Drugim sposobem alfabetyzacji dorosłych była nauka wzajemna, która opierała się na przeświadczeniu władz, że nauczycielem analfabety powinien być każdy kto umiał czytać i pisać. Nierzadko więc rolę tę pełnili członkowie rodziny, sąsiedzi oraz współpracownicy [34]. Niełatwe zadanie organizowania oświaty dorosłych w jakimś stopniu ułatwiała zapewne doświadczenia okresu Wielkiego Marszu z lat 1934-1935, kiedy to zakładano szkoły chłopskie, wieczorowe, a także organizowano kursy alfabetyzacji dla żołnierzy wojsk komunistycznych, robotników i chłopów, których uczono czytać i pisać metodą opracowaną w latach 20. przez Yana Yangchu [35].

Wartym wspomnienia jest, iż geneza powstania oświaty dorosłych w ChRL wiąże się bezpośrednio właśnie z kampanią alfabetyzacji społeczeństwa chińskiego. Pierwsze szkoły dla dorosłych były zakładane *ad hoc*, w celu nauczania, głównie robotników i chłopów, czytania i pisania. Wkrótce zaczęły powstawać szkoły wyższych stopni, które umożliwiały byłym analfabedom dalszą edukację. Pierwsze regulacje prawne, określające status szkolnictwa dorosłych, pochodzą z 1955 roku. Choć przepisy z tamtego okresu nie wprowadzały nowych elementów do praktyki organizowania oświaty dorosłych (przewidywały funkcjonowanie regularnych szkół podstawowych, średnich oraz wyższych, jak i specjalnych klas [36]), to ich znaczenie polega na sankcjonowaniu dotychczasowych działań na tym polu, poprzez oficjalne włączenie szkolnictwa dorosłych do państwowego systemu edukacji.

Nowe władze wykazały też sporo zapału, jeśli chodzi o kwestię popularyzacji edukacji elementarnej. We wrześniu 1951 roku, Ministerstwo Edukacji zwołało pierwszą ogólnopaństwową konferencję na temat szkolnictwa podstawowego oraz edukacji nauczycieli [37]. Na tejże konferencji padło hasło, aby upowszechnić edukację elementarną w ciągu 10 lat, a także w ciągu 5 lat przeszkolić nauczycieli dla tego poziomu nauczania. Jednakże na przeszkodzie do realizacji tych ambitnych celów stała ówczesna sytuacja społeczno-ekonomiczna kraju. W efekcie tempo popularyzacji szkolnictwa początkowego nie było tak szybkie jakby sobie tego życzono, lecz mimo to postęp był widoczny. W ciągu trzech lat, poczynając od powstania ChRL, liczba uczniów szkół podstawowych podwoiła się z 24 milionów w roku 1949, do 51 milionów w 1952 roku [38].

Z kolei w 1957 roku już ponad 64 miliony dzieci kształciło się w ramach szkolnictwa elementarnego [39]. Równolegle wzrastała też liczba samych szkół, z czego dane chińskie mówią o istnieniu w tym czasie 547.306 szkół podstawowych [40]. Oznacza to, iż w ciągu ośmiu lat istnienia ChRL liczba placówek nauczania początkowego wzrosła o ponad połowę, natomiast liczba uczących się w nich dzieci o ponad 163%. Co umożliwiło osiągnięcie tak znacznych sukcesów na polu alfabetyzacji? W pierwszej kolejności należy to wiązać ze zlikwidowaniem skutków wojny. Oczywiście nie od razu uporano się ze wszystkimi problemami. Pomimo znacznego tempa rozwoju, potencjał przemysłowy Chin stanowił w 1952 roku jedynie 70% potencjału brytyjskiego z roku 1900, a PKB w przeliczeniu na jednego mieszkańca było niższe niż przed wojną [41]. Mimo to, nowa władza mogła pochwalić się znacznymi sukcesami, co stwarzało pomyślne perspektywy na przyszłość. Do marca 1950 roku udało się zdławić inflację, a zakrojone na szeroką skalę prace irygacyjne przyczyniły się do wzrostu plonów,

które w 1952 roku osiągnęły poziom sprzed 1937 roku [42]. W odrodzeniu agrarnym chińskiej wsi, swój udział miała nie tylko reforma rolna, ale też poczucie odzyskanej stabilizacji, wynikające również z wyłączenia bandytyzmu, co skutkowało usprawnieniem komunikacji, a przez to zakończeniem przymusowej izolacji wielu regionów.

Kolejnym czynnikiem ułatwiającym alfabetyzację społeczeństwa była reforma samego języka chińskiego. W 1954 roku z inicjatywy rządu centralnego powstał Komitet ds. Reformy Języka Pisanego, którego zadaniem było uproszczenie języka [43]. Dwa lata później opublikowano listę 2238 uproszczonych znaków, z czego 484 hieroglify uproszczono znacznie, a pozostałych 1754 częściowo. Ponadto Komitet ustalił podstawowy kanon 700 najczęściej używanych znaków, których uczono w szkołach powszechnych i oświacie dorosłych [44].

Również w 1956 roku [45] Komitet Reformy Języka wprowadził *pinyin*, czyli alfabet fonetyczny, umożliwiający zapis języka chińskiego w alfabecie łaciński. Opinie na temat przyczyn powstania *pinyin* nie są zgodne. Jedna z teorii zakłada, że zamiarem jego twórców było stopniowe zastąpienie chińskich znaków przez łacińską transkrypcję [46]. Według innej, bardziej przekonującej, *pinyin* miał pomóc w nauczaniu wymowy oraz popularyzacji dialektu pekińskiego, tak aby każdy obywatel, bez względu na jego język rodzimy, mógł porozumieć się w języku oficjalnym zwanym powszechnym (*putonghua*) [47]. Tak czy inaczej, faktem jest, że wprowadzenie alfabetu fonetycznego umożliwiło standaryzację pisowni i wymowy chińskich imion, nazwisk oraz nazw geograficznych. I choć dzisiaj Chińczycy coraz rzadziej posługują się *pinyin* i ma on zastosowanie głównie w tłumaczeniach na języki obce oraz nauczaniu języka chińskiego cudzoziemców, to jednak przyczynił się on do zwiększenia czytelności i upowszechnienia języka oficjalnego.

Wyniki kampanii alfabetyzacyjnej i wysiłków zmierzających do popularyzacji nauczania początkowego, były niezaprzeczalnym sukcesem władz komunistycznych. Na przestrzeni 17 lat poprzedzających rewolucję kulturalną (1966-1976) alfabetyzację zakończyło z sukcesem ponad 100 milionów dorosłych obywateli. W 1965 roku liczba szkół podstawowych osiągnęła 1.681.939, czyli wzrosła prawie pięciokrotnie w porównaniu z rokiem 1949. W szkołach tych uczyło się ponad 116 milionów dzieci, a odsetek dzieci w wieku szkolnym, które uczęszczały na zajęcia, wynosił 84,7%, podczas gdy 17 lat wcześniej było to tylko około 20% [48].

4.2. Etap drugi

Rozwijający się proces alfabetyzacji został zahamowany dopiero przez Rewolucję Kulturalną, zapoczątkowaną w 1966 roku przez Mao Zedonga, którego celem było rozprawienie się z opozycją wewnątrz KPCh. Obiektem ataku Mao stała się grupa polityków oraz intelektualistów, zorganizowana wokół prezydenta ChRL, Liu Shaoqi. Pragmatyczna linia kierownictwa partii opowiadała się za rozwojem gospodarczym oraz nowoczesną modernizacją techniczną i wojskową typu sowieckiego. Środowisko to kwestionowało też zasadność Wielkiego Skoku, czyli planu gospodarczego Mao, realizowanego w latach 1958-1964. Zakładał on, iż skolektywizowana wieś będzie żywić lawinowo zwiększającą się populację, jednocześnie finansując inwestycje w przemyśle ciężkim [49]. Wielki Skok okazał się największą w historii Chin katastrofą, która spowodowała śmierć głodową na miliony ludzi, z czego najbardziej ostrożne szacunki mówią o 16 milionach ofiar, natomiast według Jaspera Beckera [50] zmarły ponad 43 miliony ludzi [51].

Mao Zedong potraktował głosy krytyki jako zamach na swoją pozycję i w odpowiedzi oskarżył opozycję partyjną o „rewizjonizm” oraz prowadzenie działalności „antypartyjnej”, „antysocjalistycznej” i „kryminalnej” [52]. Eliminacja przeciwników, wywodzących się głównie z elity intelektualnej, odbywała się pod hasłem odnowy kulturalnej i moralnej narodu. Obowiązkową lekturą każdego rewolucjonisty stały się *Cytaty z dzieł Mao Zedonga*, czyli *Czerwona książeczka*, wydana po raz pierwszy w 1964 roku. Zawarte w niej przemyslenia Mao, takie jak: „lepszy czerwony niż uczone”, czy „im więcej człowiek czyta książek, tym jest głębszy” [53], zapowiadały nadejście ciężkich czasów dla edukacji, w tym dla działalności alfabetyzacyjnej. W ciągu 10 burzliwych lat Rewolucji Kulturalnej zlikwidowano wiele szkół dla dorosłych oraz kursów nauki początkowej, a nauczycieli przeniesiono do innej pracy. W szkołach, które nadal funkcjonowały, nauka była realizowana tylko częściowo [54]. Ponadto zamarła działalność samokształceniowa oraz forma nauki wzajemnej. Skutkiem nowej polityki władz było nie tylko zahamowanie procesu alfabetyzacji, ale wręcz zwiększenie się liczby osób niepiśmiennych [55].

4.3. Etap trzeci

Przyjęto uważać, że Rewolucja Kulturalna zakończyła się w 1976 roku, wraz ze śmiercią Mao Zedonga. Po okresie walk o przywództwo, władzę w ChRL ostatecznie przejął w 1978 roku Deng Xiaoping, niedawna ofiara prześladowań doby Rewolucji Kulturalnej. Nowa władza zapoczątkowała politykę reform, przeprowadzanych pod hasłem Czterech Modernizacji (*si ge xiandaihua*), które miały objąć rolnictwo, przemysł, obronę oraz naukę i technikę [56]. Wraz z zapoczątkowaniem reform, rozwój edukacji stał się jednym z priorytetów rządu, jako że wzrost gospodarczy, który stanowił cel nadrzędny, generuje zapotrzebowanie na wykwalifikowaną siłę roboczą, której praca przekłada się bezpośrednio na wzrost dobrobytu państwa. Tak więc należało zacząć od położenia fundamentów pod rozwój edukacji, którymi była likwidacja analfabetyzmu wśród ludności w wieku produkcyjnym (15-40 lat) oraz uczynienie szkolnictwa podstawowego powszechnym. Zadania tego nie ułatwiał bynajmniej szybki przyrost ludności [57], której liczba na początku lat 80. XX wieku przekroczyła miliard, z czego co najmniej 20%, czyli 200 milionów, stanowili analfabeci [58]. Potrzeba zwalczania niepiśmienności była tym pilniejsza, że odsetek analfabetów wśród obywateli w wieku produkcyjnym wynosił wówczas 23,5% [59], co nie pozostawało bez wpływu na stan chińskiej gospodarki, której rozwój stał się przecież priorytetem nowych władz.

Od drugiej połowy lat 70., w dziedzinie alfabetyzacji można zaobserwować powrót do zasad, na których nauczanie, a w tym walka z niepiśmiennością, opierało się przed rokiem 1966. Chińscy pracownicy oświaty znów zaczęli łączyć alfabetyzację dorosłych z popularyzacją szkolnictwa podstawowego oraz upowszechnianiem edukacji na wyższych poziomach wśród byłych analfabetów. Osiągnięcie tych celów wymagało zwiększenia nakładów finansowych na edukację, dlatego też rząd zaczął systematycznie zwiększać środki budżetowe przeznaczone na szkolnictwo. W ciągu 20 lat, czyli do 1998 roku, wydatki publiczne na szkolnictwo wzrosły prawie 20-krotnie, z 7,62 miliarda RMB do 156,55 miliarda RMB. Środki na edukację w 1978 roku obejmowały 6,8% wydatków budżetowych, natomiast 20 lat później było to już 14,53% [60]. Największy wzrost w nakładach na finansowanie oświaty miał miejsce poczynając od 1998 roku, kiedy to władze centralne zdecydowały o zwiększeniu wydatków budżetowych na ten cel o 1% rocznie przez pięć kolejnych lat.

W efekcie środki przeznaczone na szkolnictwo wzrosły z 2,41% PKB w 1995 roku do 3,19% w 2001 roku [61]. Tym samym zmniejszyła się przepaść między Chinami, a krajami rozwijającymi się, które, według statystyk UNESCO z 1998 roku, przeznaczają na edukację około 4,1% swojego PKB [62].

Na polu alfabetyzacji dorosłych Chiny energicznie przystąpiły do usuwania skutków zaniedbań doby Rewolucji Kulturalnej. W 1978 roku Rada Państwowa (Centralny Rząd Ludowy) wydała instrukcję o likwidacji analfabetyzmu, a w 1981 uchwałę o poprawie i przyspieszeniu kształcenia pracowników i robotników [63]. Przywrócono kursy dla dorosłych oraz otworzono na nowo szkoły, w których w 1982 roku naukę rozpoczęło 7,5 miliona analfabetów. Nowi uczniowie stanowili około 5% niepiśmiennych obywateli Chin, których łączna liczba przekraczała 143 miliony.

W 1985 roku sformułowano wytyczne dla nauczania pracowników, robotników oraz chłopów. Alfabetyzacja uznana została za fundament systemu kształcenia pracowników, których miała przygotowywać do kontynuowania nauki w niższych szkołach średnich. Obowiązek nauczania społeczeństwa nałożony został na instytucje edukacyjne, zakłady pracy, przedsiębiorstwa, komuny rolnicze, a także na administrację miejską i regionalną. Powrócono przy tym do formuły samokształcenia i edukacji wzajemnej. W przypadku ludności chłopskiej w wieku produkcyjnym ustalono, że do 1995 roku co najmniej 80% tej grupy zakończy alfabetyzację i rozpocznie naukę w niższych szkołach rolniczych [64]. Przyjęto przy tym, że program alfabetyzacji pracowników w miastach i zakładach przemysłowych obejmie 2000 znaków pisma chińskiego, a dla środowiska wiejskiego będzie to 1500 znaków [65].

Drugim z podstawowych celów jakie postawiły sobie władze państwowe w latach 90. była, obok likwidacji analfabetyzmu, popularyzacja w całym kraju 9-letniego obowiązku szkolnego. Pierwszym aktem prawnym, który odnosił się bezpośrednio do tej kwestii, był artykuł 19 Konstytucji Chińskiej Republiki Ludowej z 1982 roku, który mówił o potrzebie upowszechnienia edukacji początkowej [66].

W kwietniu 1986 roku przyjęto "Ustawę o obowiązkowej oświacie w ChRL" [67], która wprowadzała obowiązek dziewięcioletniej edukacji, z podziałem na sześć lat nauki w szkole podstawowej i trzy lata nauki w szkole średniej niższego stopnia, odpowiednika naszego

gimnazjum [68]. Tekst dokumentu mówił, że "wszystkie dzieci które osiągnęły wiek lat 6 [69], bez względu na płeć, przynależność etniczną i rasę, powinny podjąć naukę w szkole w celu pobierania obowiązkowej nauki przez wyznaczoną ilość czasu" [70]. Nakaz popularyzacji 9-letniego obowiązku szkolnego był spowodowany przede wszystkim chęcią zmniejszenia dystansu między miastami a wsią, gdzie nauczanie podstawowe realizowane było tylko przez 4-6 lat.

Uzupełnieniem omówionego powyżej prawodawstwa, była uchwała Rady Państwowej ze stycznia 1986 roku, w której Rada Państwowa (czyli centralny rząd ludowy) zakazywała zatrudniania dzieci objętych obowiązkiem szkolnym, czyli tych, które nie ukończyły 15 roku życia. Ustawa ta gwarantowała też darmową oświatę oraz przewidywała pomoc finansową dla uczniów pochodzących z biednych rodzin [71]. Należy jednak uściślić co oznacza stwierdzenie, że nauka początkowa jest „bezpłatna”. Znaczy to, że, tak jak w Polsce, od rodziców uczniów nie wymaga się płacenia czesnego. Muszą oni jednak pokrywać część kosztów związanych z nauką swoich dzieci, takich jak zakup podręczników i przyborów szkolnych, przygotowywanie posiłków, czy też opłacanie rachunków za ogrzewanie i transport [72]. Choć kwoty te nie są duże, nie każdego stać na posłanie dziecka do szkoły. Problem ten dotyczy przede wszystkim wsi, gdzie rodzice nie tylko nie mają pieniędzy na edukowanie dzieci, ale wręcz wolą je zatrzymać w domu, aby pomogły im w pracy.

I choć w 1995 roku z obowiązku szkolnego nie wywiązywało się tylko 1,5% dzieci w wieku szkolnym [73], to jednak w liczbach rzeczywistych jest to 1,829 miliona dzieci, pochodzących głównie z zacofanych obszarów wiejskich. Należy pamiętać, że większość populacji Chin żyje na wsi, gdzie znajduje się 95,2% wszystkich szkół podstawowych oraz 87,6% niższych szkół średnich. [74] Dlatego też, aby wspomóc upowszechnianie nauczania początkowego w środkowych i zachodnich częściach Chin, a więc tam gdzie bieda jest największa, w 1995 roku Ministerstwo Edukacji wspólnie z Ministerstwem Finansów rozpoczęło realizację pięcioletniego Programu Edukacji Obowiązkowej na Ubogich Terenach, w całości finansowanego ze źródeł publicznych [75]. Budżet Programu opiewał na 11,6 miliarda RMB, czyli 1,434 miliarda USD [76], co czyni go największym tego typu programem pomocowym w Chinach. O ile wierzyć danym chińskim, w latach 1995-1997 program objął 383 gminy w 11 prowincjach, regionach autonomicznych oraz 1 miasto wydzielone (Chongqing). W latach 1998-2000 pieniądze powędrowały do 469 gmin położonych na zachodzie kraju [77]. Zebrane środki zostały przeznaczone na poprawę bezpieczeństwa budynków zajmowanych przez szkoły podstawowe i średnie, a także na ich wyposażenie oraz na szkolenia dla nauczycieli.

Poza władzami państwowymi, także społeczeństwo okazało żywe zainteresowanie problemem dostępności oświaty obowiązkowej. Zmiana zasad finansowania oświaty i wyzbycie się przez rząd monopolu w tej dziedzinie w latach 80. i 90. [78], sprzyjało pojawianiu się różnych inicjatyw społecznych. Niektórym kręgom społecznym [79] pozwolono na prowadzenie własnych szkół, co miało zwiększyć dostępność edukacji bez dodatkowego obciążania budżetu państwa. Zmiany prawa były też bodźcem dla powstawania różnych fundacji wspierających rozwój edukacji. Przykładem mogą być fundacje *Project Hope* oraz *Project Spring Bud*, powołane do życia w 1989 roku, których celem jest wspieranie upowszechniania 9-letniego obowiązku szkolnego na terenach dotkniętych przez biedę.

Zadaniem *Project Hope*, nadzorowanego przez Ogólnochińską Fundację Młodzieżową ułatwienie kontynuowania nauki dzieciom, które z przyczyn finansowych opuściły szkołę przed ukończeniem 15 roku życia. Środki zebrane w ramach *Project Hope*, przeznacza się na stypendia dla dzieci, na budowę i remont budynków szkolnych, a także za zakup podręczników oraz przyborów szkolnych. Darowizny spływają nie tylko z Chin, ale także z zagranicy, co stało się możliwe dzięki otwarciu Chin na świat zewnętrzny po roku 1978 [80]. Według szacunków chińskich fundacja umożliwiła powrót do szkoły blisko 2,3 miliona dzieciom, a także pomogła w wybudowaniu 7812 szkół podstawowych [81].

Z kolei Ogólnochińska Federacja Kobiet inicjując *Projekt Spring Bud* chciała umożliwić powrót do szkoły dziewczętom, które przerwały naukę ze względu na złą sytuację finansową rodziny. Do końca 2000 roku w ramach tego programu zebrano ponad 300 milionów RMB, które pozwoliły zorganizować zajęcia szkolne dla 1,05 miliona dziewcząt. [82]

Pierwsze 20 lat reform zapoczątkowanych przez Deng Xiaopinga okazało się być bardzo owocnymi na polu walki z analfabetyzmem. W 1997 roku 132,025 miliona dzieci, czyli 98,9% realizowało obowiązek szkolny, co jest wzrostem o 3,4% w porównaniu z rokiem 1978. Natomiast odsetek absolwentów szkół podstawowych podejmujących naukę w niższej szkole

średniej wynosił odpowiednio 87,7% w 1978 roku, czyli 20,06 miliona dzieci, i 93,7% w roku 1997, czyli w sumie 18,365 miliona [83]. Należy w tym miejscu zaznaczyć, że spadek liczby uczniów był wynikiem wprowadzenia tak zwanej polityki jednego dziecka. Zapoczątkowany przez władze po 1979 roku program kontroli przyrostu ludności, narzucający zasadę jednodziećności w rodzinach [84], spowodował spadek tempa przyrostu naturalnego z 12 promili w 1978 roku, do 5,87 promili w 2004 roku [85]. W wyniku nowej polityki ludnościowej liczba urodzeń spadła, co oznaczało zmniejszenie się liczby potencjalnych uczniów szkół podstawowych, którym trzeba będzie zapewnić dostęp do edukacji początkowej. Po 1978 roku po raz pierwszy można było zaobserwować wyraźne zmniejszenie się liczby dzieci uczęszczających do szkoły. I choć liczba uczniów szkół podstawowych spadła z 146,24 milionów w 1978 roku do 122,414 milionów w roku 1990, to w tym samym czasie liczba dzieci w wieku szkolnym objętych nauczaniem, wzrosła o 2,3% [86].

O realizacji zadań kształcenia początkowego i powszechnego nauczania dzieci w szkołach świadczą także malejące liczby osób obejmowanych kursami dla analfabetów. Jak podaje Józef Półturzycki, o ile w 1980 roku w szkołach i na kursach nauki początkowej kształciło się 16,461 miliona [87] dorosłych i młodzieży, którzy nie ukończyli nauki w szkole początkowej, to w 1997 roku liczba dorosłych uczniów szkół podstawowych zmniejszyła się do 6,161 miliona [88].

Na początku XXI wieku obserwujemy w ChRL dalszy, stopniowy spadek liczby analfabetów oraz postępujące upowszechnianie nauki początkowej. Według chińskich danych z lutego 2006 roku, odsetek analfabetyzmu wśród ludności w wieku produkcyjnym spadł do 5%, natomiast 9-letni obowiązek szkolny jest egzekwowany na 90% zamieszkanym obszarów kraju, przy czym realizuje go 98,9% dzieci kwalifikujących się do nauczania w szkole podstawowej, oraz 94,1% dzieci w grupie wieku niższej szkoły średniej [89].

Pomimo tak dobrych wyników, nic nie wskazuje na to, aby kampania alfabetyzacyjna miała się ku końcowi. W dalszym ciągu jest na tym polu wiele do zrobienia. Nadal część dzieci, zwłaszcza na wsi, nie uczęszcza do szkoły, a prawie co dziesiąty Chińczyk jest analfabetą, przy czym odsetek analfabetyzmu w poszczególnych częściach kraju jest bardzo zróżnicowany, co doskonale ilustrują dane z 2004 roku. Obszarem z najmniejszym odsetkiem analfabetów była wtedy prowincja Jilin, gdzie niepiśmienni Chińczycy stanowili 3,85% mieszkańców, natomiast dwa obszary administracyjne o największym odsetku analfabetów to Qinghai (22,08%), oraz Tybet, gdzie prawie połowa ludności to analfabeci (44,03%) [90].

Aby poprawić tę sytuację należy wyraźnie zwiększyć środki przeznaczone na finansowanie oświaty, gdyż pomimo stałego ich wzrostu, Chiny wydają na edukację 2,5-krotnie niższy odsetek PKB niż Polska [91]. Wydaje się, iż elity chińskie doskonale zdają sobie sprawę z problemów, którym trzeba stawić czoło, a co więcej deklarują taką wolę. Plany rządowe w dziedzinie edukacji elementarnej przewidują podniesienie jej poziomu, tak aby w 2010 roku był on porównywalny do tego, jakim odznaczają się kraje średnio rozwinięte [92]. Z kolei długofalowy plan Ministerstwa Edukacji ChRL przewiduje, iż do roku 2020 odsetek analfabetów i półanalfabetów w społeczeństwie spadnie poniżej 3%, natomiast czas pobierania nauki w szkole przypadający na jednego mieszkańca wydłuży się do prawie 11 lat, z dzisiejszych 8 [93].

5. Wnioski

Uczynienie alfabetyzacji jednym z priorytetów władz państwowych ChRL było spowodowane chęcią zbudowania Nowych Chin, czyli odnowy skostniałego, postfeudalnego społeczeństwa, w którym wiedza była przywilejem nielicznych, co skutkowało zacofaniem kraju. Szerzenie oświaty stało się także jednym z haseł oficjalnej propagandy, dzięki której nowa komunistyczna władza chciała zyskać i utrzymać legitymizację swoich rządów. Piśmienne społeczeństwo i powszechne nauczanie początkowe były również warunkiem przyspieszenia wszechstronnego, w tym gospodarczego, rozwoju państwa, który stał się głównym celem władz komunistycznych, szczególnie po 1978 roku.

W samych działaniach alfabetyzacyjnych widoczna jest pewna ciągłość: założyciele ChRL korzystali z dorobku oświatowców z czasów Republiki Chińskiej (1912-1949), natomiast nowe elity, które doszły do władzy po upadku Rewolucji Kulturalnej (1966-1976), wprowadziły na nowo zasady, na których alfabetyzacja opierała się w pierwszych 17 latach istnienia ChRL. Znamienne jest to, iż pomimo zmian u steru rządów, niezmiennym pozostało zdecydowane poparcie dla walki z analfabetyzmem i popularyzacji oświaty początkowej.

Sukces kampanii alfabetyzacyjnej nie jest całkowity, o czym świadczy chociażby istnienie swoistej przepaści edukacyjnej między rozwiniętymi prowincjami wschodnimi a upośledzonym zachodem, analfabetyzm w dalszym ciągu będący udziałem 10% społeczeństwa chińskiego oraz nieobjęcie nauczaniem obowiązkowym wszystkich dzieci. Mimo to nie powinniśmy wątpić, iż problemy te zostaną ostatecznie przewyżczone, jako że rządzący doskonale zdają sobie sprawę, iż system kształcenia jest jednym z wyznaczników pozycji państwa w świecie [94], a także przekłada się bezpośrednio na stan gospodarki, której szybki rozwój nie jest możliwy bez wykwalifikowanej siły roboczej.

Determinację Chińczyków w walce z analfabetyzmem doskonale pokazało niewiele ponad pół wieku istnienia Chińskiej Republiki Ludowej. W tym relatywnie niedługim okresie udało się bowiem objąć nauczaniem elementarnym 90% społeczeństwa, bądź to w formie szkolnictwa powszechnego, bądź też w ramach edukacji dorosłych. Wynik ten należy uznać za bezapelacyjny sukces chińskiego rządu, zważywszy na fakt, że jeszcze 50 lat temu czytać i pisać w tym jednym z najtrudniejszych języków świata umiało zaledwie 20% mieszkańców Państwa Środka. Nie zapominajmy również, że Chińczycy stanowią piątą część mieszkańców globu. Pomyślnie przeprowadzenie procesu alfabetyzacji w Chinach należy więc uznać za sukces całej ludzkości.

Zobacz także te strony:

[Chiny](#)

[Wyścig wielkich tygrysów](#)

[Rozwój nauki a religie azjatyckie](#)

[Przyjazny feudalizm. Mit Tybetu](#)

[Chińskie źródła libertarianizmu](#)

[Wrogowie moich wrogów... O Falun Gong](#)

Przypisy:

[1] Kien Czun-Żui, *Polityka budownictwa oświaty w dzisiejszych Chinach*, (w:) *Oświata i kultura w nowych Chinach*, red. J. Rogalski, Wydawnictwo "Książka i Wiedza", Warszawa 1952, s. 10.

[2] *The Word Factbook*, z dnia 23.10.2006 r., godz. 12.15. Terytorium ChRL obejmuje 9,596960 mln km², czyli jest trzecim pod względem wielkości państwem na świecie.

[3] *The Word Factbook*, op. cit. Dane z lipca 2006 r. mówią o 1.313.973.713 obywatelach, co czyni Chiny najludniejszym państwem świata.

[4] E. Haliżak, *Pozycja ekonomiczna ChRL*, (w:) *Chiny w stosunkach międzynarodowych*, red. K. Iwańczuk, A. Ziętek, Lublin 2003, s. 67.

[5] Ibidem.

[6] I. Kałużyńska, *Chiński system oświaty i wychowania*, (w:) *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. 1, A-F, red. T. Pilcha, Warszawa 2003, s. 503.

[7] *China 2003*, Beijing 2003, s. 182-187. Według danych chińskich, w 2002 roku ponad 90% ludności ChRL ukończyło szkołę podstawową i średnią niższego stopnia. Równolegle jedynie 42% dzieci kończących naukę w szkole średniej niższego stopnia podjęło naukę w wyższej szkole średniej, a na uczelni wyższe przyjęto jedynie 3,35 miliona uczniów. Jak podaje Jakub Polit (*Chiny*, Warszawa 2004, s. 326), w latach 90. jedynie 0,52% Chińczyków mogło pochwalić się wykształceniem wyższym, natomiast według Waldemara Chamali (*Blaski i cienie chińskiego sukcesu*, (w:) "Dziś. Przegląd Społeczny" 2006, nr 3, s.40) obecnie odsetek Chińczyków studiujących jest ośmiokrotnie niższy niż w Polsce.

[8] *China 2003*, op. cit. s. 81.

[9] *A Brief Introduction of Chinese History & Culture*, 2001, s. 180.

[10] *Modernization In China: The Effects on Its People and Economic Development*, Beijing 2004, s. 104.

[11] Szerzej na ten temat: [Chinese literacy](#), z dnia 30.3.2006 r., godz. 14:35.

- [12] J. Polit, *Chiny*, Warszawa 2004, s. 131. Jakub Polit mówi o zaledwie 100 tysiącach uczniów szkół podstawowych w 1909 roku.
- [13] J.K. Fairbank, *Historia Chin*, Warszawa-Gdańsk 2004, s. 241-242.
- [14] Ibidem, s. 207.
- [15] J. Pólturzycki, *Edukacja w Chinach*,(w:) "Kultura i Edukacja"1998, nr 2, s. 82.
- [16] J. Polit, *op. cit.*, s. 71.
- [17] Ibidem, s. 86.
- [18] J.K. Fairbank, *op. cit.*, s. 279.
- [19] J. Polit, *op. cit.*, s. 89-90.
- [20] J.K. Fairbank, *op. cit.*, s. 280.
- [21] J. Pólturzycki, *op. cit.*, s. 87.
- [22] Kien Czun-Żui, *op. cit.*, s. 5.
- [23] Ibidem.
- [24] J.K. Fairbank, *op. cit.*, s. 335-336.
- [25] *China 2003*, *op. cit.*, s. 81.
- [26] E. Kajdański, *Chiny. Leksykon*, Warszawa 2005, s. 61.
- [27] Su Xiaohuan, *Education in China. Reforms and Innovations*, 2002, s. 33.
- [28] *The Development of the People's Republic of China over the Past 50 Years: A Collection of Charts*, red. Zhao Qizheng, 1999, s. 3.
- [29] J. Polit, *op. cit.*, s. 189.
- [30] J. Pólturzycki, *op. cit.*, s. 83.
- [31] I. Kałużyńska, *op. cit.*, s. 506.
- [32] Su Xiaohuan, *op. cit.*, s. 102.
- [33] Ibidem, s. 102-103.
- [34] J. Pólturzycki, *op. cit.*, s. 87.
- [35] Ibidem, s. 82, 87.
- [36] Su Xiaohuan, *op. cit.*, s. 99.
- [37] Su Xiaohuan, *op. cit.*, s. 33-34.
- [38] J. Polit, *op. cit.*, s. 203.
- [39] *The Development of the People's Republic of China over the Past 50 Years: A Collection of Charts*, s. 229.
- [40] Ibidem, s. 224.
- [41] J. Polit, *op. cit.*, s. 202.
- [42] Ibidem, s. 195.
- [43] *A Brief Introduction of Chinese History & Culture*, 2001, s. 180.
- [44] E. Kajdański, *op. cit.*, s. 196-197.
- [45] Ibidem, s. 195-196. *Pinyin* wprowadzono w 1956 roku, ale, po pewnych modyfikacjach, jego ostateczna wersja została zaaprobowana w 1958 roku.
- [46] *A Brief Introduction of Chinese History & Culture*, s. 181.
- [47] E. Kajdański, *op. cit.*, s. 196.
- [48] *The Development of the People's Republic of China over the Past 50 Years: A Collection of Charts*, s. 224, 229.
- [49] J. Polit, *op. cit.*, s. 219.
- [50] [Jasper Becker](#) jest dziennikarzem oraz pisarzem, którego dorobek obejmuje publikacje dotyczące Chin, w tym *Hungry Ghosts: China's Secret Famine* (1996) na temat głodu w Chinach w latach 1958-1962.
- [51] Ibidem, s. 229.
- [52] Ibidem, s. 251.
- [53] Ibidem, s. 257.
- [54] J. Pólturzycki, *op. cit.*, s. 88.
- [55] Ibidem, s. 87.
- [56] J. Polit, *op. cit.*, s. 267. Program Czterech Modernizacji ogłosił po raz pierwszy premier ChRL, Zhou Enlai. Miało to miejsce w styczniu 1975 roku, na plenum KC. Realizację reform rozpoczęto dopiero po śmierci Mao.

- [57] E. Kajdański, *op. cit.*, s. 117. Spis ludności z 1982 roku, wykazał, że w ciągu niespełna 30 lat jej liczba podwoiła się, przekraczając miliard.
- [58] J.K. Fairbank, *op. cit.*, s.381.
- [59] J. Pólturzycki, *op. cit.*, s. 88.
- [60] *Modernization In China: The Effects on Its People and Economic Development*, s. 55.
- [61] Ibidem.
- [62] Ibidem.
- [63] J. Pólturzycki, *op. cit.*, s. 87.
- [64] Ibidem.
- [65] Ibidem.
- [66] [Constitution](#), z dnia 26.3.2006 r., godz. 16:40.
- [67] *A Brief Introduction of Chinese History & Culture*, s. 202. Ustawa ta weszła w życie 1.7.1986 roku.
- [68] Su Xiaohuan, *op. cit.*, s. 35.
- [69] I. Kałużyńska, *op. cit.*, s. 503. Ustawa dopuszczała rozpoczęcie nauki w wieku 7 lat, jeśli wymuszają to warunki.
- [70] Su Xiaohuan, *op. cit.*, s. 35
- [71] Ibidem.
- [72] Ibidem, s. 204-205.
- [73] *The Development of the People's Republic of China over the Past 50 Years: A Collection of Charts*, s. 240.
- [74] [Education in rural areas](#), z dnia 12.4.2006 r., godz. 21:15.
- [75] Su Xiaohuan, *op. cit.*, s. 36.
- [76] Ibidem.
- [77] Ibidem, s. 177.
- [78] Ibidem, s. 168. Do lat 80. XX wieku, finansowanie oświaty było wyłączną kompetencją rządu centralnego. Środki budżetowe okazały się być jednak niewystarczające na pokrycie wszystkich potrzeb oświaty, dlatego też podjęto decyzję o prawnym umożliwieniu wykorzystania do tego celu innych źródeł.
- [79] Ibidem, s. 174-175. Do grup społecznych, którym umożliwiono prowadzenie szkół zaliczono przedsiębiorstwa państwowe, organizacje społeczne, kręgi akademickie oraz specjalnie upoważnione do tego jednostki. Pierwsze regulacje określające status takiego typu edukacji, zwanego edukacją *minban*, pochodzą z 1997 roku. Wtedy to decyzją Rady Państwowej wprowadzono zasadę, że szkolnictwo *minban*, obejmujące wszystkie szczeble edukacji, ma stanowić uzupełnienie szkolnictwa państwowego. Dwa lata później, w 1999 roku, status obu typów szkół został formalnie zrównany, choć w dalszym ciągu to państwo chińskie w głównej mierze zapewnia dostęp społeczeństwu do nauczania początkowego.
- [80] Ibidem, s. 178. Szacuje się, iż do końca 1999 roku, na konto fundacji z zagranicy wpłynęło ponad 1,8 miliarda RMB.
- [81] Ibidem, s. 179.
- [82] Ibidem.
- [83] *The Development of the People's Republic of China over the Past 50 Years: A Collection of Charts*, s. 240.
- [84] E. Kajdański, *op. cit.*, s. 117. Wprowadzenie planowej kontroli urodzin tłumaczono ograniczoną możliwością wyżywienia lawinowo zwiększającej się liczby ludności. W świetle nowych zasad, Chińczycy mieszkańcy miast mogli posiadać tylko jednego potomka, podczas gdy na wsi można było mieć dwójkę dzieci, choć i tam zalecało się posiadanie jednego dziecka. Mniejszościom narodowym oraz małżeństwom mieszanym umożliwiono posiadanie dwójki dzieci.
- [85] [Birth Rate, Death Rate and Natural Growth Rate of Population](#), z dnia 28.3.2006, godz. 20:15.

- [86] *The Development of the People's Republic of China over the Past 50 Years: A Collection of Charts*, s. 229, 240.
- [87] J. Pólturzycki, *op. cit.*, s. 88.
- [88] *The Development of the People's Republic of China over the Past 50 Years: A Collection of Charts*, s. 242.
- [89] *Development*, z dnia 12.4.2006 r., godz. 21:20.
- [90] *List of China administrative divisions by illiteracy rate*, z dnia 12.4.2006 r., godz. 21:25. Wskaźnik ten opracowany został dla ludności w wieku powyżej 15 lat.
- [91] W. Chamala, *Blaski i cienie chińskiego sukcesu*, (w:) "Dziś. Przegląd Społeczny" 2006, nr 3, s. 40.
- [92] *China 2003*, *op. cit.*, s. 185.
- [93] *Development*, z dnia 12.4.2006 r., godz. 21:15.
- [94] E. Haliżak, *op. cit.*, s. 61.

Anna Pietruszewska

Studentka Stosunków Międzynarodowych na Wydziale Studiów Międzynarodowych i Politologicznych na Uniwersytecie Łódzkim. Należy do Międzywydziałowego Koła Naukowego Azji Wschodniej i Pacyfiku na WSMiP. Pisze pracę magisterską na temat współpracy Łodzi z ChRL.

[Pokaż inne teksty autora](#)

(Publikacja: 04-03-2007 Ostatnia zmiana: 04-03-2007)

[Oryginał.](http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,5289) (<http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,5289>)

Contents Copyright © 2000-2008 by Mariusz Agnosiewicz

Programming Copyright © 2001-2008 Michał Przech

Autorem tej witryny jest Michał Przech, zwany niżej Autorem.
Właścicielem witryny są Mariusz Agnosiewicz oraz Autor.

Żadna część niniejszych opracowań nie może być wykorzystywana w celach komercyjnych, bez uprzedniej pisemnej zgody Właściciela, który zastrzega sobie niniejszym wszelkie prawa, przewidziane w przepisach szczególnych, oraz zgodnie z prawem cywilnym i handlowym, w szczególności z tytułu praw autorskich, wynalazczych, znaków towarowych do tej witryny i jakiegokolwiek ich części.

Wszystkie strony tego serwisu, wliczając w to strukturę podkatalogów, skrypty JavaScript oraz inne programy komputerowe, zostały wytworzone i są administrowane przez Autora. Stanowią one wyłączną własność Właściciela. Właściciel zastrzega sobie prawo do okresowych modyfikacji zawartości tej witryny oraz opisu niniejszych Praw Autorskich bez uprzedniego powiadomienia. Jeżeli nie akceptujesz tej polityki możesz nie odwiedzać tej witryny i nie korzystać z jej zasobów.

Informacje zawarte na tej witrynie przeznaczone są do użytku prywatnego osób odwiedzających te strony. Można je pobierać, drukować i przeglądać jedynie w celach informacyjnych, bez czerpania z tego tytułu korzyści finansowych lub pobierania wynagrodzenia w dowolnej formie. Modyfikacja zawartości stron oraz skryptów jest zabroniona. Niniejszym udziela się zgody na swobodne kopiowanie dokumentów serwisu Racjonalista.pl tak w formie elektronicznej, jak i drukowanej, w celach innych niż handlowe, z zachowaniem tej informacji.

Plik PDF, który czytasz, może być rozpowszechniany jedynie w formie oryginalnej, w jakiej występuje na witrynie. **Plik ten nie może być traktowany jako oficjalna**

lub oryginalna wersja tekstu, jaki zawiera.

Treść tego zapisu stosuje się do wersji zarówno polsko jak i angielskojęzycznych serwisu pod domenami Racjonalista.pl, TheRationalist.eu.org oraz Neutrum.eu.org.

Wszelkie pytania prosimy kierować do redakcja@racjonalista.pl